

Gyurkó Miklósné:

ADATOK A NÉGYSZÁLLÁSI ISKOLA TÖRTÉNETÉHEZ FARAGÓ LÁSZLÓ KÉPEIHEZ.

A nagyhatárú Jászberény városához tartozó négyszállási tanyavilág gyermekei valószínű, hogy a XIX. század utolsó harmadában is a beiskolázatlanok kategóriájához tartozhattak. Egykorú iskolai jegyzőkönyv és a szájhagyomány is őrzi a hajdani vasárnapi iskolák, és a népnyelven vándor, vagy zugiskolák emlékét. A Városi Központi Római Katolikus Iskola megőrzött egykorú jegyzőkönyve szerint, valójában nem voltak ezek zugiskolák, mert a népiskolai törvény valószínűleg meg az érdekelt tanyavilág lakóinak kérésére. Bár jobbára oklevél nélküli, egyszerű földművelő parasztemberek voltak az iskolamesterek. A négyszállásiak ma is emlegetik, hogy a Balla Péter-tanyában lévő iskolában Zsidei István, Dózsáról kijáró parasztember oktatott, s egy gyermek tanításáért egy véka búzát kért a szülőktől. A gyermekeket írni, olvasni, számolni és katekizmusra tanították. Az egészségtelen, földes szobában 100-120 tanuló zsúfolódott össze. Legtöbb gyermek nem tanult meg rendesen sem írni, sem olvasni a kurta tanévben. A tarthatatlan helyzet felszámolását vállalta Jászberény városa, amikor állandó tanyai iskolát építtetett, amelyekben már csak okleveles tanítók működtek.

Jászberény város képviselő-testülete az ezredforduló megörökítése jegyében, ünnepi gyűlésen határozza el, hogy Portelek, Alsóboldogháza, Négyszállás tanyavilágában állandó iskolát építtet, s ehhez három okleveles tanítói állást szervez. Négyszálláson 1898-ban épült az első állandó iskola! Az egykorú JÁSZSÁG című hetilap vezércikke a következőkről tudósít: "A négyszállási új iskola be sem várva az évfordulót, bedőlt. Rongya földön, istentelen helyen épült a legcsekélyebb nedvességre szétmálló talajból vert vályogból. November havában vízben, fagyban rakták fel a falakat, s erre húzták fel a nehéz tetőszerkezetet. Minden fala összerogyott az épületnek, anélkül, hogy használatban lett volna. A megismételt építés már új helyen, új költségekkel - a jászberényi dolgozó nép pótadójából - még abban az évben megtörtént." A botránysorozat folytatódott a városi közgyűléseken: "A négyszállási iskola tanítói állása vitajellege miatt nincs betöltve." Mi legyen az iskola jellege? Állami, államsegélyes, felekezeti, városi, községi? Férfi vagy női tanerőt alkalmazzanak? Végre 1900 őszén megkezdődött a tanítás Négyszálláson. Az iskola: Római Katolikus Külterületi Elemi Népiskola, Jászberény Központi Iskolához csatolva. Az iskolaszék Pocskay Róza okleveles tanítónőt választotta meg, ezennel reá bízva az iskolavezetést.

Iskolai élet Négyszálláson 1900-tól 1935-ig

Pocskay Róza Budapestről került Négyszállásra. Elfogadta az istenhátamögötti, széljárta, fátlan, részben vízöntéses pusztai iskolát, osztatlan 1-6. osztályával, 90-100 tanulóival petróleumlámpa világításával, dagasztó sarával, ismeretlen lakóival. Tódult a tanyavilág népe a kisasszony érkezésének hírére az iskola elé. A lányos anyák örültek a női tanerőnek, a jámbor, szemlélődő "emberek" meg törték a fejüket, hogy vajon hogyan bír majd szegényke a kamasz, ismétlős legényekkel. Hát bír! Vállalta a hivatását és a hivatalt, végezte a tanítói tevékenységét, betartotta a munkahelyi rendet, fegyelmet. Biztosította az iskola normális működését. Az ott élő emberek mindennapi sorsát szívvel-lélekkel felvállalta, a népben pedig jóakarátú, tisztelettudó,

hálás barátokra lelt. Az osztatlan iskola idő- és óraszûke, a tanulók nagy létszáma, a szinte csak átadó, átvevő módszerek lehetősége miatt hátrányos helyzetben dolgozott. A tanítónő ennek ellenére egymással törődő, egymást segítő közösséget alakított ki iskolájában. Hány lemaradó elsősön segítettek a nagyobb társaik és zárkóztatták fel őket! Csendesfoglalkozások alatt belebehallgattak egymás óráiba. A nagyok a fonomimikázó elsősöket lesték, a kicsinyek kezében pedig meg-megállt a palavessző egy-egy szép olvasmány, történet hallatán.

A tanterem faltól-falig padjaiban 90-100 gyerek zsúfolódott, mégis volt tanulás, rend, fegyelem, s mit tagadjuk, nádpálca is. Tankönyvcseré hiánya, de bármi szükséges taneszköz kérésére akkor ismeretlen fogalom volt. A még élő Pocskay tanítványok emlékeznek, hogy mindenki elvégezhetette a 6 osztályt, aki akarta és a szülei is szorgalmazták. Felülről hangsúlyozott feladat, elvárás volt: "Nemhogy az ekétől, a földműveléstől elvonni, hanem azokat velük megkedveltetni kell." A tanyai tanítónő az oktató-nevelő munkája mellett Szivgárdát, Leánykört, vándorkönyvtárat vezetett, népművelési előadásokat tartott. Hamar megtanulta a tanyavilág íratlan tövényét: tudta mikor van ős, mikor van tavasz, s hogy a tanyai gyerek zsenge korától segítő családtag. Szolgálati lakásában egymaga élt, fegyverviselési engedélye volt, ezzel kizárva a zaklatást. Nyugalmat, tekintélyt biztosított magának. Vidám oldala is volt ennek a nehéz, pusztai életnek. Karácsonyi betlehemes játékok, mesedélutánok, színelőadások, búcsú, disznótorok, farsangfarka bállal, bakfazékvágással. Pocskay Róza tényleges szolgálati idején végigvonul az Osztrák-Magyar Monarchia egy darabja, az első világháború, forradalmak, Trianon. A nehéz időkben alispáni rendeletre szénszünet, járványok miatt hosszabb, rövidebb időre bezárják a tanyai iskolát.

Adóívek kitöltése, kérvények, tábori levelek megírása, vigasztalás, segítség mind a tanítónőre várt. A változó világban is helyén maradt, mert mint néptanító azt tartotta hivatásának, hogy tudásra, hazaszeretetre, jobbra törekvésre nevelje a reá bízott nehézsorsú, tanyai gyerekeket. Áldásos munkáját rendkívüli előléptetéssel, címzetes igazgatónői kitüntetéssel jutalmazták előljárói. Régi tanítványai mesélték, hogy ismét tódult a tanyák népe az iskolához, és sírva búcsúzott a nyugdíjbavonuló tanítónőtől. Kapcsolata soha nem szakadt meg Négyszállás népével Budapestre való visszaköltözése után sem.

1935-1945

Az iskola további fennállása alatt soha, egyikünk sem szolgált le Négyszálláson annyi időt, mint Pocskay Róza. 1935-től 1974-ig tizennégy tanítót sodort ide a sarkából kifordult történelem vihara.

Pocskay Róza utóda férfi tanerő lett, Bakky József fiatal jászberényi néptanító személyében, de ő csak egy évet töltött Négyszálláson. Utódaül az iskolaszék Molnár Józsefet választotta meg. Hozzá joggal fűzhetett volna Négyszállás népe újabb 35 évet, hisz kenyere, szolgálati lakása, családja erre engedett reményt. Sajnos 1938-tól mind gyakrabban hívták be katonai szolgálatra, s a 120 beiskolázott tanuló nem kevés gondot okozott az anyaiskola igazgatójának. 1939-ben lett Négyszálláson részben osztott, két tanerős iskola. A kiírt pályázatra 64 /!/ kérvény érkezett. A szerencsés megválasztott, a második tanító, az első, második osztályok gazdája én lettem. Egy időre nyugalom köszöntött az iskolai életre. Öröm volt a nyugodt tanév nekünk tanítóknak, a szülők pedig örültek, hogy "széttolták az iskolát." Ha bár felfogásuk nem sokat változott. Megelégedtek, ha gyermekük csak írni, olvasni, számolni tanult meg, hiszen a tanyai élethez nem kell több - gondolták. Ha akadt tehetségesebb közöttük, mint a kitűnő

előmenetelű Sisa Mária, akkor is hiába kilincselte szüleinél a tanító úr, nem sikerült rábírnia a tovább-tanulás engedélyezésére őket.

Az iskolába kerülő gyermek szemében mumusnak számított a tanító. Bevett szokás volt előre ijesztgetni a tanítóval és a pálcájával. Ezt a félelmet kellett először feloldani, ez már a beíratkozónál szembetűnt. Óvodát nem látott gyermekeknél még tapintatosabban kellett az otthon tanult és használt családi nyelvet iskolaivá nyesegetni. Csakhamar értettem, hogy van *Kálmány*, sőt *Istvány* is, van ragadvány és igazi családi név, tudtam már a *fityik*, *futyik* szavak jelentését. Kollár Jóskát azért nem engedték iskolába, mert *fityik*, értem meg szaladtak a szobámba, hogy *futyik* a tej a tanterem kályháján. Tisztán emlékszem, a fonomimikás betűk tanulásánál kezdett oldódni a hangulat. Ebben az egyszerű, régi olvasás-előkészítő módszerben volt figyelemfelkeltés, tanulói beleélés, az utánzásra ösztönzés, és végül a legfontosabb: a tanulói cselekvés. Segítségül hívtam a mesedélutánokat. Szépen, ízesen tanít beszélni. Megeredtek a nyelvek a meseszöveg, szólások, közmondások, kiszámolók, fejtörők, nyelvtörők játsszi elmondásában. Az együtt reggelizés a nagy kályha körül, ősszel az ázott ruhák szárítgatása, télen dermedt kezek, lábak dörzsölgetése, kihámozásuk a havas bundákból, nagykendőkből. Várni őket az Ágói patak árka mellett, amint a csipős, marós téli szélről az árok fenekére húzódva libasorban jönnek. Milyen szeretettel pályolgatták a nagyok a síró kicsinyeket! Bezzeg, amikor csengős szánon érkeztek az apák jóvoltából, nem sírt senki! Aztán végeszakadt ennek a nyugodt, szép Mikulásos, betlehemi játékok, farsangi vidámságok világának is.

Kollégám katonai behívásai mind hosszabb időre szóltak. Minden iskolai gond az én nyakamba szakadt. Helyettes tanerőről szó sem volt. Felsőbb rendelkezésre délelőtt az első-második osztály, délután a harmadik-hatodik osztály, szombaton pedig az ismétlő tanult. Később - könnyítésként - aztán egyik nap a kisosztályosak, másik nap a nagyok tanultak. A háborús veszély már csak délelőtt tizenegy órától délután három óráig tartott a tanítást felváltva. 1944. októberében a front közeledése miatt bezártuk az iskolát. Utóljára kísértem ki őket az országútig, ahol szétszóródtak a hazavezető dűlőutakra, s még onnan is visszafordulva integettek. Amikor megválasztottak négyszállási tanítónak, úgy gondoltam, itt a jelenem, itt a jövőm. Ebbe azonban két tényező beleszólt: a háború és a férjhezmenetelem.

1945-1974

A háború befejeztével tétován, de megindult az iskolai élet. A négyszállási iskolaépület ugyan nagyobb kárt nem szenvedett, de a két tanterem kongott az ürességtől. Egy árva kályha és két pad volt mindössze. Gyéren szállingóztak még a közelben lakó tanyákról is a gyerekek. Elsős és leánytanuló még mutatóban sem volt. Kollégám valahol hadifogsában, így a kezdeti bizonytalanság néhány tanulóval továbbra is én munkálkodtam. Előszedték a régi tankönyveket, füzeteket, valahonnan kréta is került, miután az árok hídjaként használt táblákat rendbetettük. Ezer veszély leselkedett akkor az országúton közlekedőkre, így a női tanerőket a tanyákról visszarendelték a városi iskolákba. Molnár Béla helybeli fiatal néptanítót választotta meg az iskolaszék a négyszállási iskola további vezetésére. A tanyai nép most is megmozdult szállást, sorkosztot biztosítva, bizalommal befogadta. Az 1944-/45-ös csonka tanévet már ő fejezte be, s az 1945-46-os tanévet két tanító kezdte.

Az új, nyolcosztályos iskola fokozatosan épült ki. Váczi Géza, Németh József, Csák György néptanítók is itt működtek 1945-1952 között. A négyszállási tanítók az új idők változásainak végrehajtásánál mindig ügyeltek arra, hogy a tanító ne kerüljön szembe a tanya

társadalmával. Igazi nyereség volt a gyermekek és szülők számára, amikor a Molnár házaspár vezette az iskolát. Végezték a tanítói tevékenységüket, biztosították az iskola rendjét, fegyelmét. A személtetőeszköz hiányt leleményes módon pótolták. Tizenhét iskolával társultak személtetőeszközök készítésére, cseréjére. Kirándulásokat szerveztek a Mátrába, Budapestre, a Balatonhoz. A szülői gondolkodásban is valami új kezdődött, tudomásul vették az általános iskola nyolc osztályának kötelező elvégzését, sőt a továbbtanulástól sem zárkóztak már el. Talán a paraszti sorsforduló készítette őket elgondolkodásra, meg a tanító házaspár értelmes, türelmes tanácsadásai.

Gimnáziumot, technikumot, tanítóképzőt, sőt egyetemet végzett is kikerült már a jó tanuló négyszállási gyerekek közül. Közben megváltoztak az iskolai ünnepek: Télapót vártak, Fenyőünnepet köszöntöttek itt is a kisdobosok, úttörők. A tanyai iskolák: Négyszállás, Borsóhalma, Peres, Kormospart, Rét, Cserő mind Molnár Béla igazgatása alá kerültek, s ő igazi szakmai és baráti közösséggé kovácsolta az ezen iskolákban tanító nevelőket. Molnár Bélát 1960-ban 15 évi külterületi működés után Jászberény Oktatási Osztályának vezetésével bízzák meg, s így a négy gyermekes tanító házaspár elköszönt Négyszállás népétől. 1957-től 1974-ig rövid szolgálati idővel megfordult itt számos tanító: Horti Irén, Szébenyi Jánosné, Lencse Mátyás, Borissza Ödönné, Csiky Anna, Demeter Béla. Az iskola a tanyavilág lelke volt mindenkor, mindenhol.

A körzetesítés

Volt egyszer egy tanyai iskola Négyszálláson 90-100 tanulóval. Megfogyatkozott itt minden, mindenki. A nép, a tanító, a gyermek megtanult egy új fogalmat, egy új szót; körzetesítés. A körzetesítés ténye ellen nem volt apelláta, Négyszállás népe hiába tiltakozott, ment deputációba. Először a felsőtagozat szűnt meg, a tanulókat naponta autóbusz szállította Jászberény iskoláiba a 60-as évek végén. Az alsótagozat még évekig maradt. Demeter Béla 1960-tól 1974-ig tanított Négyszálláson. Ő zárta be az iskola ajtaját 1974-ben, amikor az alsótagozat is megszűnt. A kicsik is a városi iskolába kerültek, kimondottan a számukra épített tanyai kollégiumba.

1994 májusában volt tanítványaimmal felkerestük a régi iskolát. Elárvult, ütött-kopott iskolaépület, gazverte környezetben. Betört üvegszemeivel bámul a semmibe. Nincs már a hajdani élő, népes, meghitt tanyavilág! Kevesen, idős emberek élnek itt. Gyerek csak búcsúra, látogatóba jön már ide. Ennek az iskolának e tájban élete, kisugárzása, varázsa volt. Mind a 15 tanítójára érvényes Kéthly Anna mondása a tanyai tanítókról: "Höskölteményt kellene írni azokról, akik ott helyálltak."